

УДК 376.3

Жанна Ремпель

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ВВЕДЕННЯ УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ДИТЯЧИЙ ШКІЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ

Інклюзивне освітнє середовище складається, перш за все, з відносин між учасниками освітнього середовища, учнями, педагогами та фасилітаторами освітнього процесу. Основна мета інклюзії – реінтеграція дитини і підлітка з обмеженими освітніми потребами (далі – ООП) через включення в загальний простір і зміна внутрішнього клімату класу, все більш визнається як незаперечна користь для суспільства [2, с. 6]. Але основною складністю для учнів з особливими потребами при інтеграції в загальноосвітні класи є те, що вони позбавляються тієї особливої підтримки, яка є у спеціальних установах. Тому дуже важливим завданням є надання дорослими необхідної грамотної підтримки дитині з ООП в інклюзивному класі.

Проблема спільного навчання дітей з типовим розвитком та з особливостями психофізичного розвитку надзвичайно багатостороння й розглядається вітчизняними та зарубіжними педагогами, дефектологами, психологами (А. А. Колупаєва, С. В. Литовченко, Т. В. Сак, Л. М. Шипіцина, Н. Д. Шматко та ін.). Розв'язанню проблем впровадження інклюзивної практики в школі, зокрема створенню умов в дитячому шкільному колективі для введення дитини з ООП в інклюзивний клас, присвячені роботинизки зарубіжних науковців: Д. Мітчелла, Т. Лормана, Дж. Демпелера, Д. Харві, С. Вагнера, М. М. Семаго та Н. Я. Семаго. Їх дослідження доводять, що для дитини з ООП дитячий колектив, в якому вона знаходиться, є найпотужнішим ресурсом для розвитку. Від того, як до дитини будуть ставитися діти, буде залежати його душевний стан і мотивація до навчання.

Метою даної статті є висвітлення психолого-педагогічних аспектів успішного впровадження дитини з ООП в клас одноліток як важливої частини інклюзивної практики.

На нашу думку, психологічний аспект процесу введення учня з ООП відображає ступінь психологічного комфорту цієї дитини, а педагогічний аспект – якість процесу введення в колектив, пов'язаний як з самопочуттям дитини, так і з успішністю її навчання. Таким чином, вчителю та асистенту треба створити певні умови, які забезпечать комфортний процес введення учня з ООП до інклюзивного класу, тобто їм використовувати таке цілеспрямоване поєднання психолого-педагогічних прийомів, які сприя-

тимуть утворенню доброзичливої атмосфери у класі та толерантному відношенню учнів до дитини з ООП. Зокрема педагог має розуміти природу роздратування, що виникає час від часу в комунікації школярів з учнем з ООП та яке може приймати безліч форм (від того, щоб злегка відсунути від дитини на килимі під час перерви, до фізичного насильства), тобто небажання сидіти поруч з дитиною, яка виглядає, діє або веде себе по-іншому, або не грати з дитиною, яка не може добре говорити, або у нього якась видима форма інвалідності. Педагогу слід обговорювати і, на перший погляд, більш дрібні прецеденти і робити це слід відкрито, так, щоб тому, хто постраждав від них, була надана підтримка, і весь клас оцінив значення цього.

Особливу увагу, на нашу думку, треба звернути на коректне використання термінології педагогом та спосіб спілкування. Спілкуватися з дітьми з ООП треба як і з їх однолітками, обговорювати з ними ті ж теми. Бажано використовувати слова і поняття, що не створюють стереотипів: інвалід; людина з обмеженими можливостями; людина з особливими потребами. Треба уникати слів і понять, що створюють стереотипи: хворий, каліка, покалічений, деформований, неповноцінний, дефективний; нормальний, здоровий (при порівнянні з інвалідом) тощо. Слово «інвалід» викликає різні почуття, але в цілому, більшість людей вважає його прийнятним, оскільки це слово офіційне, найбільш часто вживане. Швидше за все, в повсякденній усній мові не буде широко використовуватися «людина з обмеженими можливостями». По-перше, він занадто довгий, а, по-друге, не цілком точний: за великим рахунком, можливості будь-якої людини в тій чи іншій мірі обмежені. З іншого боку, є сленг, яким користуються люди з інвалідністю, спілкуючись між собою.

Дослідження американських науковців доводять [3, с. 5–6], що взаємне навчання в якості методу навчання приносить різноманітні переваги в залежності від використовуваного підходу. Безперечно залучення однокласників до допомоги учню з ООП є найважливішим моментом в процесі розвитку самостійності учня. Якщо сусід по парті може в чомусь допомогти учню з ООП замість асистента вчителя – це добре. Для забезпечення такої можливості, а саме щоб допомога з боку однокласників була можлива, асистент вчителя спочатку показує їм, як її можна здійснити і з часом асистент вчителя все менше втручається в процес допомоги. У взаємного навчання є безліч позитивних сторін для всіх зацікавлених осіб, якщо воно ретельно планується і проходить під спостереженням. Доведено, що це ефективна стратегія підвищення успішності та кількості соціальних контактів учнів з ООП та без. Вона підходить в якості альтернативної методики повторення пройденого

матеріалу, але не як методика навчання новому.

Канадський вчений С. Вагнер [6, с. 37] вважає, що дітей треба хвалити та заохочувати, коли вони взаємодіють з аутичним однокласником, тому що це може бути для них дуже складно. В деяких класах можна використовувати систему нагород для товаришів з ігор, наприклад, давати їм наклейки, або надавати доступ до улюблених занять. Наприкінці року можна влаштувати нагородження школярів, що грали з дитиною з ООП, сертифікатами. Також для них необхідно проводити регулярні групові обговорення, щоб школярі могли поділитися своїми ідеями і задати важливі для них питання. У таких умовах вони зможуть отримати підтримку своїх однокласників і вчителя.

Цікавим є вдалий досвід по згуртуванню вчителем групи учнів в інклюзивному класі та налагодженню контактів звичайних учнів з двома учнями з діагнозом «Аутизм», що наводиться американським науковцем П. Молтені [5, с. 11]. Незвичайність цього досвіду в присутності в класі більш ніж одного учня з аутизмом. Класна команда підтримки складалась з трьох основних вчителів, асистента вчителя, соціального працівника та шкільного психолога. Протягом другого року навчання вони поставили собі завдання пояснити однокласникам, що «аутизм» є їх особливою умовою навчання. Протягом року вони вислуховували досвід однокласників щодо того, як вони себе почувають, коли поруч є аутист. Кожний учень мав достатню кількість в часі для висловлювання про те, як він себе почував, і що робить групу такою чудовою у зв'язку з наявністю особливих дітей. Потім на основі інтерв'ю був написаний сценарій і весь клас зробив постанову з ручними ляльками про їх позитивний досвід перебування в «особливому» класі.

Зарубіжний дослідник Д. Митчелл надає низку конкретних рекомендацій щодо введення учня з ООП в колектив однолітків, роблячи акцент на тому, що асистенту вчителя необхідно враховувати її особливості. Якщо учень за поведінкою відрізняється від решти групи, то бажано провести попередню бесіду з учнями. Якщо учень сильно відрізняється за зовнішнім виглядом (наприклад, пересувається на візку), то однокласникам слід розповісти про те, чому він не може ходити. Розповідати потрібно спокійним голосом, без зайвих подробиць. Якщо учень за своїм зовнішнім виглядом або поведінкою не сильно відрізняється від інших, то необхідності в проведенні спеціальних бесід немає. Цілком можливо, що учні запитують, чому з цим учнем з ООП сидить ще один дорослий. На це можна відповісти таким чином: «Я допомагаю Тані писати, бо їй поки важко робити це самостійно». З часом, коли учні краще познайомляться, гострота питань про «знаковість» їх однокласника зазвичай спадає. Розповідь про дитину з ООП повинна бути більш схожа

на інструктаж, ніж на занурення в суть проблем їх однокласника. Для дітей початкової школи важливою є чітка інформація про те, як себе правильно поводити [1, с. 29].

Вчителі інклюзивних класів та їх асистенти додають багато зусиль щодо налагодження міжособистісних відносин школярів з дітьми з ООП, бо саме це є основою якісної адаптації проблемної дитини. Але зокрема психолого-педагогічного впливу та роботи з дитячим колективом вчителю потрібно діагностувати рівень цієї роботи. З цією метою використання лише спостережень за інтеракціями однокласників буде недостатнім. Отримати об'єктивні дані щодо згуртування дитячого колективу, стану комунікацій серед дітей, психологічного клімату та відношення до учня з ООП педагогові допоможуть проєктивні методики, зокрема апробована російськими психологами М. М. Семаго, Н. Я. Семаго діагностична методика КТВ (Колірний тест відносин) модифікована А. Еткіндом [4, с. 2]. Колірний тест відносин – це компактний невербальний діагностичний метод, який відображає як свідомий, так і частково неусвідомлений рівні відносин людини. Методичною основою цього тесту є колірно-асоціативний експеримент. Він базується на припущенні про те, що характеристики невербальних компонентів ставлення до значущих інших і до самого себе віддзеркалюється в колірних асоціаціях щодо них. Колірна сенсорика досить тісно пов'язана з емоційним життям особистості. Досвід використання методики показує, що в асоціаціях з кольорами дійсно відображаються відносини школярів до значущих для них людей та понять.

На нашу думку, багато в чому успішність перебування учнів з ООП в інклюзивних класах можлива за умов налагодження їх міжособистісних відносин з учнями, вчителями, батьками, друзями, їх здатністю розширювати і підтримувати нові соціальні контакти. Для всіх учнів в інклюзивних класах важливо мати можливість отримання ними додаткової навчальної та соціальної підтримки як від інших учнів, так і вчителів та асистентів учителя. Вирішення цієї проблеми можливо за умов навчання педагогів певним психолого-педагогічним стратегіям та технологіям щодо успішного впровадження учня з ООП в клас однолітків. З цією метою мають бути розроблені плани підготовки педагогів з урахуванням як закордонного досвіду, так і власного. Ресурсом у роботі з педагогами можуть бути тренінги з рольовими іграми, використання відеоматеріалів, методичні розробки для вирішення певних завдань. Всі ці ресурси повинні стати тим інструментарієм, що дозволить педагогу впевнено вирішувати завдання включення дитини з ООП у клас одноліток з урахуванням існуючого контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенкова И. В. Тьютор в инклюзивной школе: сопровождение ребенка с особенностями развития. Из опыта работы / И. В. Карпенкова ; под ред. М. Л. Семенович. – М. : ЦППРиК «Тверской», 2010. – 88 с.
2. Карпенкова И. В. Стратегии командного сотрудничества в реализации инклюзивной практики образования / И. В. Карпенкова, Д. Митчелл // Сборник материалов. – Москва : РООИ «Перспектива», 2012. – 120 с.
3. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования / Д. Митчелл. – Москва : РООИ «Перспектива», 2009. – 130 с.
4. Семаго Н. Я. Проективные методы оценки и анализа структуры взаимодействия в группе детей / Н. Я. Семаго // Вопросы психического здоровья детей и подростков. – 2007. – № 1. – С. 90–96.
5. Силантьева Т. А. Роль социальной среды для учащихся с ограниченными возможностями здоровья / Т. А. Силантьева // Современная зарубежная психология. – 2013. – № 4. – 34 с.
6. Wagner. S. Inclusive Programming For Elementary Students with Autism [Электронный ресурс] / S. Wagner. – Arlington, TX : FutureHorizons, Inc., 1999. – Режим доступа : http://www.gov.pe.ca/photos/original/ed_autisminc.pdf